

ПОСЛЕСЛОВ

От цялото досегашно изложение следва, че не би имало проблем по повод турския аспект на националния въпрос у нас, ако не бяха няколко крупни феномена, които са характерни за историята ни след Освобождението.

Първо. Наличието на котерийно, тясно партийно отношение към този проблем на политическите сили, поставянето на партийния интерес (с незначителни изключения) над националния.

Злощастното правило е: в стремежа да се завземе или задържи властта, или за да се осигурят условия за хищническа експлоатация, политическите партии и движения безцеремонно потъпкват националните интереси. Нито проучвателната работа в това отношение била достатъчна, нито се стигнало до изработването на всестранно обособена национална програма, която поне в ядрото си да не зависи от смяната на политическите партии, режими и лица.

Сега основните политически сили в страната сочат нови ориентири: едни към Западна Европа, други към далечна Америка, трети към Истанбул. Но никоя от тях не обръща внимание на абсолютния пример на тези страни по интересувания ни въпрос: наличието на национална политика, изработена преди десетилетия и векове, която в същността си не се променя и по която няма опозиция. Там националното е абсолютна ценност, която стои над партийния интерес, у нас националното е разменна монета за всяка политическа партия, движение или отделен деец.

За дълбоко съжаление, нещата в това отношение след ноември 1989 г. не само че не се оправят, а все повече се влошават.

Второ. Българският народ има забележителни качества в много отношения. Благодарение на тях е реализирал завидни върхове в социалния живот, в редица случаи с международно значение. Настанил се върху свръхбурлива територия, по силата на геополитически фактори той е получавал мощни, просто невероятни по силата си удари. Но е

устоял, съхранявайки през вековете своята етнонационална и по-късно етнонационална самобитност, въпреки че почти непрекъснато от самата му плът са откъсвани живи части. Това е процес, който и сега продължава. През IX век българският народ се извиси до позицията на благороден фактор в просветно и културно отношение далеч зад пределите на държавата си. През 30-те години на XX век той даде изключителен принос в антифашистката, антинацистка, общодемократична борба на човечеството. Той никога не е потискал национално, никога не е извършвал погроми, никога не е допускал прояви на расов и етнически геноцид. Има нещо красиво в неговото отношение към намерилите в България спасение арменци, бягащи от османския геноцид в края на XIX и началото на XX век, към българските евреи по време на Втората световна война и т.н. Благородството на нашия народ в това отношение е безспорно.

Заедно с това обаче, той се е поддал на някои вредни внушения и си е изработил някои вредни комплекси, които са лоши негови съветници. Така например, вместо да привлече ислямизираниите и потурчени слоеве, отклонки от самия него, той ги отчуждава; вместо да ги приобщава, той ги отблъсква. Често пъти показва удивителна нечувствителност към прояви, които накърняват националното му достойнство. Любопитен пример в това отношение привежда Васил Дечов. Кафеджията Бекир ефенди бил единствен турчин в село Елово. Български език не знаел или се преструвал, че не го знае. В течение на 20 години не произнесъл нито една българска дума. Всички българи чиновници и всички еловчани говорели с него на турски език [53, с. 73]. Срамно и недостойно, защото това става в свободна България, защото турският националист преднамерено е правил демонстрации, но вместо бойкот, получава недопустим компромис, включително от представителите на властта.* Този пример показва в каква висока степен у българина липсва чувство за национално достойнство и национална пронизателност.

Тук не е нужно да говорим подробно за постоянната недооценка на родното и за срамното преклонение пред чуждото, понякога достигащо до истинско самоунижение. Още Петко Славейков е забелязал тази черта. Българите имат – пише той – „гибелната онази слабост, да не кажем порок, да презират своенародното и да предпочитат инородното” [120, с. 135]. В българските заведения много рядко може да се чуе българска музика. Музикалният репертоар в частни домове, обикновено на записи, в огромната част от случаите не съдържа българска музика. Все повече българи не знаят да играят български хора. А те по мело-

* Този случай е описан от Васил Дечов през 1905 г.

дичност, ритмика и хореография са един от върховете на световното музикално-танцово изкуство.

За съжаление, тази унизителна черта на българския характер съвсем не е изчезнала. В последните една-две години тя намери нови хоризонти за проява. Напоследък например, навсякъде се пръкнаха кафенета, барове, пивници. С малки изключения на техните фирми текстът е на английски език, особено в селата. „Welcome” присъства често и на първо място в тези надписи, като се надсмива над горките селяни, сред които ще се намерят само единици, срещащи на английски език. В голяма част от таксиметровите коли се вижда американското, понякога ведно с английското знаменце, ала българското липсва. Мода или знамение на времето, няма що!

Тези черти на българския характер безспорно имат връзка с условията на живот и историческата съдба на нашия народ. Но твърде голяма е ролята и отговорността на управниците на народа за тяхното формиране, утвърждаване и поддържане през дългите десетилетия след Освобождението. Те не са го насочвали вярно, не са му давали нужния пример. Голяма е отговорността и на не малка част от неговите интелектуалци, които, игнорирайки историята и сегашните реалности, неправилно са го учели и възпитавали.

Разбира се, обяснението на въпросните черти в българския характер не бива да се опростява. Очевидно тук действа традицията от робството, за това е повлияла и влияе икономическата изостаналост на страната. За последните години голямо значение има сегашната тотална криза на обществото, предизвикана от сталинисткия тоталитаризъм. Но всичко с мярката си. Недооценката и подценяването на българското, родното, унизителното раболепие пред чуждото се проявяват и в такива случаи, когато българският народ е извършвал едри дела, когато е упражнявал благотворно влияние върху други народи, когато е достигал резултати в социално-идейно и организационно, просветно, културно-естетическо и спортно отношение, надхвърлящи по своето ниво и значение националните рамки.

Трето. Удивително е, че българската историческа наука, която има забележителен принос в самопознанието на народа, в духовната му биография и култура, не е проблематизирала съдбата, живота и поведението на ислямизираните българи. Тя не се занимава с тяхното участие и неучастие нито в църковната борба, нито в борбата за българско училище, нито в борбата за българска национална държава по време на Възраждането. След Освобождението, та чак до наши дни, тази част от населението на България е вън от нейния обсег. Истори-

ческата наука констатира и изучава ислямизирането и потурчването. Но тук спира, вместо оттук да продължи изследователската си работа, като разкрие как живее и как участва тази част от нашия народ в основните събития и процеси от националната ни история.

Това важи за многотомната академична история на България в излезлите досега седем тома, за тритомната история на България [87], както и за колективните и индивидуални исторически изследвания. В „Кратка история на България“, при изброяването на начинанията на 19-то майското правителство от 1934 г., не се казва нито дума за преименуването на селищата [99, с. 368-370]. С изключение на помохамеданчването, нито дума по-нататък за потомците на ислямизираните българи. Например, в сериозната и много съдържателна иначе книга на Ангел Димитров „Училището, прогресът и националната революция (Българското училище през Възраждането)“ не се отделя никакво внимание на просветното дело сред ислямизираните българи. В „История на образованието и педагогическата мисъл в България“ няма нито дума за образованието сред българите мохамедани и турцизираните българи до 1944 г., за създаването на отделни училища за децата на турцизираните българи след 1944 г. Тази част от населението не съществува за авторите [вж. 192].

Същото игнориране виждаме в етнографската наука. В тритомната академична „Етнография на България“ [69; 70; 71] няма нито дума за тази част от българското население, като изключим ислямизирането. Тя е напълно забравена и от видния ни етнограф проф. Христо Вакарелски [вж. 29]. Етнографското игнориране в частност не е само въпрос на науката. То допира до демокрацията, защото неизучаването и непоказването пред цялата общественост на особеностите на бита, на обичаите и традициите е една от проявите на дискриминацията.

В академичната „История на новобългарския книжовен език“ [88] се говори за влиянието на руския и на някои западноевропейски езици в развитието на българския език, но нито дума не се казва за влиянието на турския език. А то е най-мощно и масово. Говори се също така за диалектите в българския език, но няма нищо за специфичния език на българите мохамедани – помаците, както и на турцизираните българи.

Известно изключение правят някои академични трудове върху съдбата и живота на българите мохамедани от Родопския край, които започнаха да се появяват към края на 50-те години. По тая тематика бяха публикувани и няколко сборници с изворови материали след 1965 г. Отделни краеведчески изследвания на местни патриоти започнаха да се появяват още от края на XIX век. Но направеното в това отношение е повече дело на ентузиаста, а не на системна научна работа. Има съ-

що така десетки частични изследвания върху топонимията, местни говори, регионални етнографски особености. Някои от тях са публикувани, пръснати по списания и сборници. Но всичко това е съвсем откъслечно, без отражение в обобщаващите трудове.

В хода на институционализирането на българската социология, от края на 50-те години някои емпирични социологически изследвания се насочват и към тази проблематика, но това са първи лястовички.

Изобщо, твърде силни, масови и за съжаление традиционни са вече проявите на национален нихилизъм, да не кажа на национален мазохизъм. Съчетани често с незнание или пренебрегване на историческите факти и с национално лекомислие, те не могат да не водят в редица случаи до позиции и прояви, равностойни по обективното си значение на национално предателство.

Опасявам се, че вече е достигната онази крайна критична точка, след която, ако всичко това не се осъзнае и съответно ако незабавно не се вземат енергични и умни практически мерки, последствията за България като страна и държава и за българския народ като етнонационална и държавно обособена общност могат да се окажат фатални.

Дано, драги читателю, тази книга помогне да се схване и осмисли сериозността на положението във връзка с това. В нея има много дискуссионни въпроси и постановки. Но нека дискуссионното в книгата не засланя остротата на националния проблем в турския му аспект.

Политици, общественици и държавници, осъзнайте се, сложете край на проявите на котерийност във връзка с националните проблеми!

Интелектуалци, не забравяйте трагичната история на народа си и не плащайте дан на националния мазохизъм – уж в името на хуманизма и международното разбирателство! Едва ли човечеството ще се освободи скоро от етнонационалните реалности, проблеми и противоречия, въпреки че те понякога затрудняват значително живота му.

Български народе, направи всички изводи от горчивото си минало и поумней най-сетне и по ония въпроси, по които все още си равнодушен или плащаш дан на вредни внушения!

Турцизирани българи, запознайте се с историята на своите предци, огледайте се в собственото си битие и

родословно дърво, не давайте възможност на чужди сили да ви тласкат по пътя на антибългарщината!

Български мюсюлмани, ислямското вероизповедание нека не прикрива българския ви корен, не позволявайте чрез него да ви отчуждават и противопоставят на собствения ви народ и родина!

Нека всички заедно да градим бъдещето си тук, в собственото си неделимо отечество, като поставяме неговото име над всичко!